

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА РЕВОЛЮЦІЙНИХ КОМІТЕТІВ ПОДІЛЛЯ

У запропонованій статті на основі аналізу архівних документів та наукової літератури автор робить спробу показати організаційну структуру революційних комітетів на Поділлі, формування відділів, їх компетенцію у всіх сферах суспільного життя.

Ключові слова: губревком, повітревком, волревком, сільревком.

Визвольні змагання 1917-1921 рр. в Україні були системою подій, головним завданням яких було політичне самовизначення українського народу у формі поновлення та захисту державності і національного суверенітету, створення власної демократичної держави зі справедливим суспільним устроєм.

Процес розбудови демократичної та незалежної України потребує об'єктивних оцінок досвіду нашої національної історії, що в свою чергу зумовлює нові вимоги до праць сучасних дослідників.

Державотворчий процес 1917-1921 рр. насичений складністю, суперечливістю, а в багатьох випадках і драматизмом розвитку подій. Більшовицька партія, яка насамперед прагнула до встановлення своєї влади на території колишньої Російської імперії, мала свої недоліки, що виявлялись у недалекоглядному світогляді її лідерів та теоретичному обґрунтуванні своїх цілей. Розуміючи це, керівники партії намагалися будь-якими способами, засобами і методами утримати та закріпити владу, особливо на місцях. Для реалізації даних заходів В.Ленінін було вирішено створити мережу тимчасових надзвичайних органів влади – революційних комітетів (ревкомів), що мали свою структуру і контролювали усі сфери суспільного життя.

Проблемою діяльності революційних комітетів, їх організаційної структури в радянські часи цікавилось чимало дослідників, які здебільшого висвітлювали її однобічно, намагаючись показати демократичність їх спрямування. Окремо організаційна структура цих органів влади не розглядалась, немає спеціально створеної праці, яка б давала повне уявлення про діяльність ревкомів. Важливо наголосити на тому, що в радянські часи про об'єктивне висвітлення даного періоду навіть не було й мови. Значний матеріал для розуміння структури революційних комітетів на Поділлі дають архівні документи.

Із наукових праць необхідно виділити дослідження Б. Бабія [1], Л. Потарикіної [2], П. Тригуба [3], у яких зібраний значний фактичний матеріал, що частково висвітлює організаційну структуру революційних комітетів. Початковий період діяльності революційних комітетів, коли вони ще мали статус «військово-революційних комітетів», їхню структуру, досліджували Є.Воронін [4], П.Варгатюк [5], Я.Малик [6], Р.Млиновецький [7].

Метою статті є узагальнене та уточнене з'ясування організаційної структури революційних комітетів на Поділлі як органів радянського самоврядування.

Наприкінці 1918 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України видав Декрет про організацію влади на місцях [8]. Пункт 2 Декрету – «Організація ревкомів» - вказував, що ревкоми утворюються з безумовних прихильників радянської влади, а центральна влада в особі відділу внутрішніх справ має право призначати в військово-революційні комітети тих осіб, яких вважає за потрібне, надаючи їм певні зобов'язання. З огляду на те, що місцеві ревкоми не є виборними для всіх робочих і бідніших селян даної місцевості, їх склад може бути в будь-який момент змінений постановою відділу внутрішніх справ Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду України [8, с. 11]. Декрет вимагав негайно організувати невеликі переусвні військово-революційні комітети. Згідно із Декретом, основними відділами, які могли бути створені при ревкомах, були наступні: військовий; відділ боротьби з контрреволюцією; народної міліції; продовольства і постачання; відділ організації господарства. Важливо наголосити на тому, що Пункт 6 Декрету – «Спеціальні ревкоми» - зазначав, що на залізничних шляхах, телеграфіях і телефонах утворюються ревкоми спеціального призначення, виключно з прихильників радянської влади, що будуть отримувати спеціальні інструкції від відповідних відділів Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду України [8, с. 12]. Можна констатувати той факт, що початковому етапі діяльності ревкомів це був крок до тотального контролю над найважливішими засобами комунікації, які на той час відігравали далеко не останню роль.

Наукові записки

24 жовтня 1919 р. , на основі дворічного досвіду роботи ревкомів ВЦВК і РНК РСФФР видав «Положення про революційні комітети» [9]. Відповідно до Положення, ревкоми на місцях утворювались у складі 3-5 осіб. Згідно поділу, дані органи повинні були діяти у місцевостях, визволених від ворога, у прифронтовій смузі, у тилу ворога [9, с. 549]. Ревкоми були органами військової і цивільної влади, підконтрольними Революційній військовій раді Армії і центральній радянській владі [9, с. 547].

На Поділлі вищим органом радянської влади був губернський революційний комітет (губревком), який був обраний 23 жовтня 1917 р. на засіданні Виконкому Вінницької Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів. До ревкому увійшли М.Тарногородський, І. Сдобнов, Я. Журавльов, П. Жуков, С. Кудряшов, І. Прохорцев, А. Мармор (Мармер) [10, арк. 16]. Згодом членами губревкому стали О. Снегов (Фалізкон) та В. Красноленський [11, арк. 136]. При Подільському губревкомі були утворені наступні відділи: управління, юстиції, фінансовий, охорони здоров'я, народної освіти, народного господарства, військовий, праці і соціального забезпечення та робітничо-селянська інспекція [12, арк. 1].

Найважливішим був відділ управління. Він зосереджував весь адміністративно-виконавчий апарат. На основі інструкцій і розпоряджень робітничо-селянського уряду України відділ управління ревкомів спрямовував свою діяльність на організацію і втілення в життя заходів по охороні по»рядку і сприянні в адміністративному відношенні всім відділам ревкомів, а також на організацію на місцях органів радянської влади і керівництво їх діяльністю.

Відповідно до цих завдань відділ управління скла»дався з підвідділів: загального, інформаційно-інструкторського, іноземного запису, актів громадянського стану та міліцейського, який з початку організації ревкомів існував як окрема установа у вигляді управління міліції.

Робота на місцях відділів управління полягала в організації повітових, волосних і сільських ревкомів, в інструкту»ванні та ревізуванні місцевих установ, а також в інформуванні їх про дії і розпорядження уряду, в налагодженні зв'язку з губернськими і повітовими ревкомами [2, с. 68].

Основними завданнями земельного відділу ревкомів було втілення в життя заходів по перебудові сільського господарства, землеустрою, організація агрономічної допомоги населенню, забезпечення населення сільськогосподарським реманентом, насінням, організацією майстерень для ремонту сільськогосподарських машин [2, с. 69].

Головним завданням продовольчого відділу була організація виконання про»довольчої розверстки. Військовий відділ вів облік здатного до військової служби населення, ко»ней, фуражу, засобів пересування [2, с. 71].

Відділ народної освіти організовував роботу по ліквідації неписьменності шляхом організації навчання в єдиних трудових школах, а також займався питаннями дошкільного та позашкільного виховання, проводив велику агітаційну й культурно-масову роботу.

Юридичний відділ мав втілювати у життя організаційні та адміністративні заходи Народного комісаріату юстиції УСРР у галузі судоустрою і судочинства, організувати загальнодоступну юридичну допомогу населенню, створювати колегії громадських захисників [13, с. 96].

Відділ охорони здоров'я свою діяльність спрямовував на організацію медичної допомоги насе»ленню, боротьбу з епідемічними захворюваннями та відновлення нормальної діяльності лікувальних уста»нов. Фінансовий відділ створював місцеві податкові органи, провадив оподаткування прибутковим податком, перевіряв оподаткування промисловим податком. В компетенцію відділу народного господарства входив нагляд за комунальним господарством, водопроводом, електростанціями. Основним завданням відділу соціального забезпечення було матеріальне забезпечення трудящих у різних випадках втрати працездатності [2, с. 73-75].

Подільський губревком призначав членів повітових революційних комітетів. Відділи повітревкомів формувались за аналогією губернського ревкому. Так, у Брацлавському повітревкомі були утворені відділи: управління, народного господарства, комунального господарства, земельний, соціального забезпечення, праці, охорони здоров'я, народної освіти, фінансовий, юридичний [14, арк. 17]. Загалом, у Брацлавському повіті було утворено 12 волосних (Лучанський, Рубанський, Тростянецький, Ободянський, Монастирський,

Шпиківський, Немирівський, Печарський, Журавлівський, Савінецький, Холодівський, Клебанський) і 3 міських (Брацлавський, Немирівський, Вороновицький) ревкомів. При Летичівському повітревкомі діяли відділи – управління, народного господарства, соціального забезпечення, праці, охорони здоров'я, народної освіти, фінансовий та юридичний [15, арк. 30].

Всю роботу відділи провадили через підвідділи і секції, що були підлеглі своїм відділам і працювали під їх керівництвом і контролем. Зокрема, земельний відділ Бердичівського повітревкому був поділений на підвідділи: управління, у який входили секції – секретарська, фінансово-рахункова, інструкторсько-інформаційна, статистично-економічна; землевпорядкування, що складався із землемірно-облікової, гідротехнічної меліорації, земельно-технічної секцій; агрономічно-насінневої, який мав у своєму складі технічну і насінневу секції; підвідділу культурних радянських господарств, до якого входили секції культурних господарств, інтенсивних культур, сільських господарств, кооперації і колективізації; лісовий підвідділ, що включав секції лісовпорядкування, лісової культури і лісового господарства; ветеринарно-скотарський, котрий мав ветеринарно-скотарську і зоотехнічну секції. Також у земельний відділ входила комісія допомоги червоноармійцям та комісія земельно-судова [16, арк. 24].

Одним з основних завдань, що стояли в перші дні існування перед губернським і повітовими ревкомами, була організація волосних і сільських ревкомів. Перші волосні і сільські ревкоми створювалися як під керівництвом повітових ревкомів, так і з ініціативи самих робітників, проте здебільшого вони обиралися. Як свідчать архівні матеріали, єдиної організаційної форми виборів не було.

Волревкоми обиралися на з'їздах представників від сільських громад, на волосних з'їздах сільських ревкомів, на волосних сходах селян. Сільревкоми обиралися на сільських сходах, на зборах сільських громад. Для вирішення питань волосного значення проходили загальні зібрання сільревкомів. Так, 25 липня 1920 р. відбулись загальні зібрання сільревкомів Печерської волості Брацлавського повіту для вирішення різних питань, на які прибули члени 13-ти сільревкомів. На засіданні розглядалися питання про вибори одного члена в волревком, трьох членів у волосну земельну комісію, двох членів правозахисників і двох обвинувачів суду [17, арк. 63].

При волревкомах організовувались здебільшого відділи управління, військовий, продовольчий, народної освіти, земельний і іноді — соціального забезпечення і охорони здоров'я, хоча в Інструкції волосним революційним комітетам зазначено, що утворюються лише відділи управління, військовий та земельний [18, арк. 34]. Згідно із Інструкцією склад волревкому мав становити 3-5 осіб, однак Соболівський волревком станом на 1 лютого 1920 р. складався з 9-ти осіб (К. Майко, А. Андрієнко, К. Колісниченко, І. Нарожний, В. Феденюк, О. Черевко, А. Чуб, І. Гумінський, М. Навроцький) [18, арк. 4]. З цього прикладу видно, що вказана Інструкція носила швидше рекомендаційний характер, хоча вона чітко визначала структуру волревкомів.

На засіданні Гавришівського волревкому 11 січня 1919 р. було вирішено питання про організацію радянської влади в селах волості. Для цього було скликано сільські громади і обрано тимчасові ревкоми у складі 3-х осіб з передачею влади в селах [19, арк. 63].

У деяких волостях обрання сільревкомів затверджувались наказами відповідних волревкомів. Відповідно до наказу Кунянського волревкому від 28 липня 1920 р. №9, у селах волості необхідно було зібрати сільські громади і обрати сільревкоми, де головою ревкому має бути комісар села, членами – завідуючий земельним відділом і секретар [20, арк. 5]. На Сокілецькому сільському сході, що відбувся 2 липня 1920 р., було обрано головою ревкому Т. Обертоса (комісар села), членами М.Панчука, І.Мельничука [20, арк. 8]. При сільревкомах в основному діяв лише земельний відділ, а всі управлінські функції виконував комісар села, який в подальшому обирався головою ревкому. Як бачимо, таким шляхом втрачалась демократичність обрання сільревкомів, оскільки чітко визначалась позиція голови ревкому, що не завжди збігалася з бажаннями сільської громади. Тому можна поставити під сумнів, що сільревкоми обирались демократично і були дійсно виборними органами за волевиявленням громади того чи іншого села.

Повного переліку відділів, що повинні були бути організовані при губернських, повітових, волосних і сільських ревкомах, не було ні в Декреті про організацію влади на місцях, ні в «Положенні про революційні комітети» ВЦВК і РНК РСФРР від 24 жовтня 1919 р. Всі ці документи вказували лише на найважливіші відділи, які необхідно створювати в першу

чергу. Поступово організовувались відділи у відповідності з конкретними умовами праці того чи іншого ревкому.

На кінець 1920 р. на Поділлі діяли 13 повітових, 173 волосних та 2280 сільських ревкомів, що втілювали завдання радянської влади на місцях [21, с. 114]. В останній період діяльності, відповідно до звіту НКВС УСРР до V Всеукраїнського з'їзду Рад (лютий – березень 1921 р.), на Поділлі діяли 11 повітових, 133 волосних та 1760 сільських ревкомів [3, с. 27].

Ревкоми Подільського краю були сильною, рішучою та безжальною формою правління, діяльністю яких були охоплені всі сфери життя. Ревкоми забезпечували швидку і оперативну організацію робочого апарату місцевих органів влади — відділів по основних галузях державного управління. Дослідження організації ревкомів на місцях, їх структури, методів діяльності потребує подальших наукових розвідок з даної проблематики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій Б.М. Місцеві органи державної влади УРСР в 1917-1920 рр. – К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1956. – 268 с.
2. Потарикіна Л. Л. Ревкоми України в 1918-1920 рр. – К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1957. – 156 с.
3. Тригуб П.М. На защите завоеваний Великого Октября. – К.: Вища школа, 1987. – 152 с.
4. Воронин Е.П. Военно-революционные комитеты действующей армии. 25 октября 1917 г. – март 1918 г.: [Сб. документов] / Воронин Е.П., Гаврилов Л., Лагуткин В. – М.: Наука, 1977. – 658 с.
5. Варгатюк П.Л. В.И. Ленин и большевистские организации Украины в Октябрьской революции / Варгатюк П.Л., Курас И.Ф., Солдатенко В.Ф. – К.: Политиздат Украины, 1980. – 373 с.
6. Малик Я. До питання про організацію та діяльність повітових, волосних, сільських військово – революційних комітетів на Україні (жовтень 1917 р. – березень 1918 р.) // Український історичний журнал. – 1984. - №11. – С.78 – 86.
7. Млиновецький р. Нариси з історії українських визвольних змагань. 1917-1918 рр. (Про що «Історія мовчить»). - [2-е вид., перегл., доп.]. – Львів : Каменяр, 1994. – 571 с.
8. Собрание Указаний и Распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. – [3-е вид.]. – ч.1. – ст.3. – Харьков: Вторая государственная типография, 1919. – 626 с.
9. Собрание Указаний и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. – [3 ноября №53, ст.508]. – М.: 3-я государственная типография, 1919. – 611 с.
10. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф.Р. – 4364. – Оп. 1. – Спр. 4. – 51 Арк.
11. Вінниця. Історичний нарис / [Бабенко А.Г., Бабій М.Л., Бучеренко Г.Н. та ін.]. – Вінниця, Вінницьке книжково-газетне вид-во., 1964. – 354 с.
12. ДАВО. – Ф.Р. – 2625. – Оп. 2. – Спр. 97. – 54 Арк.
13. Вітюк О.О. Діяльність юридичного відділу Подільського Губревкому (1918-1920 рр.) / Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії: Матеріали Других всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків, Київ, 14 березня 2008 р. / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 95-98.
14. ДАВО. – Ф.Р. – 2625. – Оп. 2. – Спр. 94. – 38 Арк.
15. ДАВО. – Ф.Р. – 2625. – Оп. 2. – Спр. 90. – 65 Арк.
16. ДАВО. – Ф.Р. – 2625. – Оп. 2. – Спр. 109. – 158 Арк.
17. ДАВО. – Ф.Р. – 3748. – Оп. 1. – Спр. 6. – 84 Арк.
18. ДАВО. – Ф.Р. – 3477. – Оп. 1. – Спр. 9. – 47 Арк.
19. ДАВО. – Ф.Р. – 1149. – Оп. 1. – Спр. 4. – 78 Арк.
20. ДАВО. – Ф.Р. – 907. – Оп. 1. – Спр. 7. – 89 Арк.
21. Тригуб П.М. Радянське будівництво на Поділлі в 1920 р.: тези доповідей VI Подільської історико-краєзнавчої конференції, (Секція історії радянського періоду) / Кам'янець-Подільський держ. пед. ін-т ім. В.П. Затонського, 1985. – С.113-114.

Витюк А.О. ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА РЕВОЛЮЦИОННЫХ КОМИТЕТОВ ПОДОЛЬЯ.

В предложенной статье на основе анализа архивных документов и научной литературы автор делает попытку показать организационную структуру революционных комитетов на Подолье, формирования отделов, их компетенцию во всех сферах общественной жизни.

Ключевые слова: губревком, уездревком, волревком, сельревком.

Vitiuk A.O. ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF REVOLUTIONARY COMMITTEES ON PODILLI.

In the offered article on the basis of analysis of the archived documents and scientific literature an author gives it a shot to rotin the organizational structure of revolutionary committees on Podilli, formings of departments, their jurisdiction in all of spheres of public life.

Key words: gubrevkom,povitrevkom,volrevkom, sil'revkom.

УДК: 94(477/44) «1920-1921»

О.В. Яценко

УЧАСТЬ КООПЕРАЦІЇ У ВСТАНОВЛЕННІ ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ НА ПОДІЛЛІ У 1917–1918 РР.

В статті розглядається роль кооперації у встановленні на Поділлі влади Української Центральної Ради та аналізується внесок кооперативних установ у подолання кризових явищ в економіці краю у 1917-1918 роках.

Ключові слова: Українська Центральна Рада, Подільська губерньська українська рада, кооперація Поділля, більшовицькі репресії, продовольче та товарне забезпечення.

Необхідність вивчення проблем кооперативного руху зумовлена сучасними економічними перетвореннями у нашій державі. За наявності кризових явищ у сільському господарстві та промисловості, низького рівня життя основної частини населення, неефективності економічних реформ особливої актуальності набуває вивчення історичного досвіду кооперативного сектора, побудованого на демократичних основах ведення господарства, який базується на принципах соціальної справедливості та особистої відповідальності. Вивчення наукового доробку істориків свідчить, що досить часто конкретний матеріал використовується як ілюстративний, створює прецедент розмивання регіональних особливостей у загальноісторичному процесі. Тому постала необхідність дослідити ті сюжети з історії споживчої кооперації Поділля, які допомагають відтворити історичну картину відповідно до реалій тогочасної дійсності.

Метою статті є дослідження історії кооперативного руху Поділля доби Української Центральної Ради.

Сучасний етап української історіографії пов'язаний з позитивними змінами в доступі до інформації, яка надає унікальну можливість на підставі архівних документів і матеріалів розгорнути плюралізм поглядів у висвітленні історичних подій, зокрема буремних подій 1917–1918 рр. Цей період, на нашу думку, став вирішальним у долі Української Народної Республіки (УНР) й потребує детального дослідження.

У сучасній вітчизняній історіографії питання діяльності УЦР не втрачає інтересу й розглядається значною кількістю дослідників. Публікації сучасних науковців В. Верстюка, М. Держалюка, Р. Ковалюка, В. Капелюшного, І. Коляди, В. Литвина, с. Литвина, М. Поповича, В. Сідака, О. Рубльова, В. Солдатенка, Ю. Шаповала та ін. мають безпосередній зв'язок з діяльністю політичних, військових, громадських і господарських організацій та окремих лідерів у добу УЦР. Але більшість наукових доробок розглядають загальні процеси діяльності УЦР і, на жаль, залишають поза увагою вплив антиукраїнських сил на проблеми державотворення на місцях, зокрема на Поділлі.

Значна маса матеріалів щодо діяльності УЦР у Подільській губернії висвітлена у наукових доробках В. Воловика, П. Григорчука, О. Завальнюка, К. Завальнюка, О. Комарницького, Н. Кузьмінець, А. Лисого, В. Нестеренка, В. Очеретяного, В. Подоляна, М. Потапенка, В. Рекрута, Т. Соломонової, О. Яременка та інших. Водночас більшість дослідників недостатньо звертають увагу на участь кооперативних установ у встановленні повноцінної влади УЦР, не повною мірою висвітлюють конструктивні процеси в суспільстві, які вдалося втілити за допомогою кооперації.

Лютнева революція 1917 р. внесла певні позитивні зрушення в діяльність кооперації Поділля. Із прийняттям нового кооперативного законодавства (закон від 20 березня 1917 р.) була спрощена процедура реєстрації кооперативів і з'явилися реальні можливості для об'єднання розрізнених товариств у спілки [1, с. 24]. Заходи Тимчасового уряду з питань